

АНАЛІТИЧНА ЗАПИСКА

про науково-дослідну роботу

«Культурна антропологія в системі сучасної гуманістики: комунікативні технології, соціокультурні трансформації, міжнауковий підхід»

Терміни виконання НДР: 2019-2021 рр.

Науковий керівник теми: Євген Миколайович ПРИЧЕПІЙ, доктор філософських наук, провідний науковий співробітник Інституту культурології НАМ України.

Відповідальний виконавець: Віолета Валеріївна ДЕМЕЩЕНКО, доктор філософії (PhD, історія), кандидатка історичних наук, доцент, завідувачка відділом культурної антропології Інституту культурології НАМ України.

Анотація

За умов сучасних викликів глобалізації по-новому постало питання визначення людини і усвідомлення її місця в світі, що постійно змінюється. На сьогодні більшість країн світу перебувають в стані постійної трансформації, що спричиняється різними процесами плинної сучасності, переходом від жорсткої соціально-економічної матриці розвитку до мінливої, гнучкої, такої, що постійно змінюється тощо. Цей процес постійної трансформації стосується також тих форм людської ідентичності, які відіграють неабияку роль у життєдіяльності людини, визначають її систему цінностей. Водночас розпад єдиної ідентичності, або такої, навколо якої можна побудувати раціональну соціальну систему, стає прикметою нашого часу. Нововведення, інновації, викликані бурхливим розвитком інформаційних технологій, дають не лише нові шанси і можливості, але також підвищують ступінь ризиків, наслідки яких можуть по значитися на долі людства в цілому.

Ключові слова: культурна антропологія, етнологія, інтерпретація, персоніфікація, понятійно-категоріальний апарат, соціальна роль мистецтва.

Актуальність. Особливість сучасного етапу історичного розвитку України визначається інтенсивним руйнуванням старих основ

соціокультурного життя та активним пошуком форм, адекватних новим умовам буття. Сучасна соціокультурна ситуація визначається, з одного боку ускладненнями за рахунок наростання і збереження автономності субкультурних стратифікаційних груп різного характеру, а з іншого, - характеризується надзвичайно інтенсивними глобальними зв'язками, які впливають на всю систему нормативно-регулятивних засобів і механізмів, що забезпечують координацію життєдіяльності людей і співтовариств, впливаючи при цьому і на розвиток мистецтва. Усі ці фактори змушують по новому поглянути на фактори соціокультурної динаміки сучасної цивілізації. Специфіка культурології й культурної антропології зокрема, полягає у тому, що спираючись на надбання філософії, філософії культури, історії, естетики, мистецтвознавства та інших наук, тобто міжнауковий підхід, який є засадничим принципом культурного аналізу, культурна антропологія має можливість вивчати культуру як надскладний системний об'єкт.

У зв'язку з цим актуальним є аналіз нових моделей соціокультурного устрою, їх відповідність вимогам часу з врахуванням культурних традицій та цінностей як національних, так і загальнолюдських. У контексті означеної проблеми неабиякої значущості набуває вивчення та адекватна оцінка результатів діяльності носіїв культури, що в свою чергу актуалізує вивчення проблеми культуротворчого потенціалу біографізму.

Постановка проблеми. За умов сучасних викликів глобалізації по-новому постало питання визначення людини і усвідомлення її місця в світі, що постійно змінюється. На сьогодні більшість країн світу перебувають в стані постійної трансформації, що спричиняється різними процесами плинної сучасності, переходом від жорсткої соціально-економічної матриці розвитку до мінливої, гнучкої, такої, що постійно змінюється тощо.

Цей процес постійної трансформації стосується також тих форм людської ідентичності, які відіграють неабияку роль у життєдіяльності людини, визначають її систему цінностей і, зрештою, надають сенс існуванню індивіду. Водночас розпад єдиної ідентичності, або такої, навколо якої можна

побудувати раціональну соціальну систему, стає прикметою нашого часу. Саме тому пошуки нових форм ідентичності набувають в наш час особливого значення, враховуючи те, що глобалізація створює ситуацію невизначеності, розмиває попередні зразки єдності, пропонує такий рівень свободи індивіда, який межує іноді з аномією.

Нововведення, інновації, викликані бурхливим розвитком інформаційних технологій, дають не лише нові шанси і можливості, але також підвищують ступінь ризиків, наслідки яких можуть по значитися на долі людства в цілому. Прагнучи пояснити ці процеси, науковці шукають нові підходи методології й інструменти, пропонують різноманітні концепції для аналізу цієї складної і мінливої сфери гуманітарного знання за допомогою міждисциплінарних підходів.

Об'єкт дослідження: антропологія культури в системі сучасної гуманістики.

Предмет дослідження: соціокультурні трансформації уявлень про минуле та сучасність за допомогою комунікативних технологій з використанням міжнаукових підходів в гуманітарному знанні.

Мета дослідження: концептуалізувати проблему впливу культурного середовища на духовний світ людини, особливості національного характеру, проблему процесу соціалізації особистості в сучасних умовах (проблеми міжкультурної комунікації, особливості соціокультурної адаптації людини).

Предмет дослідження: концептуальні засади моделі соціокультурних ціннісних змін масової свідомості для сприяння еволюційних процесів самоорганізації української транскультурності та гібридності.

Методи дослідження: ґрунтуються на принципі паритетного аналізу, який дозволяє враховувати досвід наук культурології, естетики мистецтвознавства, філософії, соціології, щодо осмислення культуротворчої діяльності як багатофункціональної стратегії та специфіки творчого процесу. На теоретико-методологічне підґрунтя наукової роботи також вплинули філософсько-антропологічна, екзистенціалістська та персоналістична традиції

мистецтвознавчого мислення XX-XXI століття, семіотичні, структуралістські, постструктуралістські студії та певні аспекти психоаналітичного дискурсу.

У роботі запроваджено комплексний підхід: дослідження ґрунтується на принципах історизму, об'єктивності, системного підходу, аналітично-синтетичного, структурно-типологічного, порівняльного, комплексного та ретроспективного аналізу.

Результати дослідження та їх новизна: результати дослідження полягають в тому, що вперше із застосуванням міждисциплінарних підходів та урахуванням культурологічних аспектів: досліджено яким чином змінюються пізнавальні парадигми, що характеризується зрушенням фокусів дослідницької уваги на інших концептах в порівнянні з попередніми знаннями в галузі культурної антропології. Також було досліджено плюралізм життєвого світу людей (контрпозиція механіцизму і дуалізму), неоднорідність соціокультурного простору (його мінливість та процеси деконструкції соціальних систем), багат шаровість символічних об'єктів (існування декількох типів реальності з якими взаємодіє людина), децентрованість особистості, це означає, що культурний суб'єкт належить одночасно двом світам культурному і символічному (кожен не однорідний) відбувається внутрішня роздвоєність особистості, неоднозначне ставлення до моральних імперативів (ні один, навіть загальноприйнятий моральний кодекс не забезпечує основу для існування соціальної солідарності). У межах постмодерну вивчалась соціокультурна реальність та її динамічні характеристики, до цього в класичних культурно-антропологічних моделях не вивчалися аспекти зв'язків людей з їх оточенням. наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що вперше в культурологічному ракурсі українського суспільства:

- *визначено*, що культура чинить великий вплив на людину та її сучасну адаптацію до навколишнього культурного середовища, а також формує її духовний світ як особистості;

- *отримано нові знання, пов'язані з формуванням міждисциплінарної методології досліджень основою яких є загальнонаукові принципи систематизації та узагальнення досліджуємої проблеми;*
- *доведено, що культура, а також культурне середовище чинить колосальний вплив на духовність людини, національні особливості характеру, процеси соціалізації особистості в сучасних умовах. Все це в цілому має досить великий вплив на культуротворчий процес. Внаслідок цього виявляються та з'ясовуються проблеми «життєвого світу людини», відбуваються зміни ідентичності та поліфуркації самої цивілізації, що відображається і втілюється в мистецьких практиках;*
- *концептуально обґрунтовано, що особливість сучасного етапу історичного розвитку України визначається інтенсивним руйнуванням старих основ соціокультурного життя та характеризується активними пошуками форм, адекватних для нових умов буття. Сучасна соціокультурна ситуація визначається, з одного боку ускладненнями за рахунок наростання і збереження автономності субкультурних стратифікаційних груп різного характеру, а з іншого, - характеризується надзвичайно інтенсивними глобальними зв'язками, які впливають на всю систему нормативно-регулятивних засобів і механізмів, що забезпечують координацію життєдіяльності людей й співтовариств, впливаючи при цьому і на розвиток мистецтва. Усі ці факти змушують по новому поглянути на фактори соціокультурної динаміки сучасної цивілізації.*

Апробація результатів дослідження. Основні положення, наукові результати були доведені до наукового співтовариства на національних та міжнародних конференціях, симпозіумах, семінарах, круглих столах.

На Міжнародних конференціях:

Міжнародна конференція: «Проблеми методології сучасного мистецтвознавства та культурології», (6-7 листопада 2019р., м. Київ).

III-тя Міжнародна науково-практична конференція: «Нематеріальна культурна спадщина як сучасний туристичний ресурс: досвід, практики, інновації» 14-15 листопада 2019 рік КНУКіМ.

Міжнародна наукова конференція «Проблеми методології сучасного мистецтвознавства та культурології», (06-07 листопада 2019 року, м. Київ).

XV-та Міжнародна науково-практична конференція на тему «Європейський культурний простір і українські перспективи» (14-15 листопада 2019 року м. Рівне).

III-тя Міжнародна науково-практична конференція – фестиваль «Нематеріальна культурна спадщина як сучасний туристичний ресурс: досвід, практики, інновації» (14-15 листопада 2019 року, м. Київ).

Міжнародна науково-практична конференція «Традиції в музиці: XVI – XXI» (12-14 квітня 2019 року, м. Київ).

Міжнародна наукова конференція «Проблеми методології сучасного мистецтвознавства та культурології» (6-7 листопада 2019 року, м. Київ).

Міжнародна наукова конференція «Проблеми методології сучасного мистецтвознавства та культурології, (Київ 6-7 листопада 2019).

V-та Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні дослідження в галузі культури і мистецтва» Київський Національний Університет Театру, Кіно і Телебачення ім.. І.К. Карпенка-Карого (30.04.2020, м. Київ).

Міжнародна науково-практична конференція: «Розвиток художньої творчості засобами різних видів мистецтва». НАКККіМ, Міністерство культури та інформації України, Інститут модернізації змісту освіти, Національна академія педагогічних наук України (16.17.04.2021р., м. Київ).

Міжнародна конференція: «Культура та освіта: Річ versus Речення?». Напрям: Освіта як трансляція культури та акумуляція культури. (29.05.2021р., м. Київ).

XVII-та Міжнародна науково-практична конференція: «Стратегія розвитку світової та української культури, сучасні акценти та перспективи». (18-19.11.2021р. м.Рівне).

Міжнародна конференція: «Проблеми методології сучасного мистецтва та культурології» - Інститут проблем сучасного мистецтва (м.Київ листопад 2021 р.).

30-та Міжнародна конференція: «Мова і культура».(м.Київ 23.06.2021р.).

III-тя Міжнародна конференція: «Проблеми методології сучасного мистецтвознавства та культурології». (zareestrowana v Ukrinthei: posvidchenня №382 від 16 вересня 2020 року) – (Київ 15.11.2021).

III-тя Міжнародна конференція: «Традиции и новации в профессиональной подготовке и деятельности педагога».(Росія 25–27.03.2021 р., м. Челябинськ).

Всеукраїнська науково-практична конференція: «Людина в цифровому світі. Ефекти смерті, театру, «завіси», реального як феномени сучасного мистецтва», (4.06.2021р., м.Київ).

Конференція «Питання термінології в сучасній славістичній фольклористиці» ІМФЕ НАНУ(м. Київ 19.10.2021).

На наукових круглих столах:

Науковий круглий стіл ІК НАМУ «Феномен культурогенезу в добу глобалізації» (23 березня 2019 р., м.Київ).

Науковий круглий стіл ІК НАМУ та КНУКіМ: «Культура споживацтва в сучасному світі: згубна залежність чи невідвортна реальність» (м. Київ 2019р.)

Науковий круглий стіл Національної академії мистецтв України за темою: «Традиції і новаторство у контексті сучасних естетичних тенденцій музичної культури» (м. Київ, 24 жовтня 2019 р.).

Дистанційний науковий круглий стіл «Культурна спадщина радянського періоду в сучасній Україні: від ностальгії – до переосмислення» (26 травня 2020 року, Київ, ІК НАМУ).

Зміст НДР відображено у двох монографіях та 31 публікації:

1. Колективна монографія: (2020). **«Людина в сучасному світі: соціально-філософський та культурно-антропологічні виміри»**. К.: Інститут культурології НАМ України. 352с.

Монографію виконано в межах фундаментального наукового дослідження. За умов сучасних викликів глобалізації по-новому постало питання визначення людини і усвідомлення її місця в світі, що постійно змінюється. Цими питаннями традиційно займалась культурна антропологія та соціальна філософія. Своє бачення цієї проблеми дають автори даної монографії. Для фахівців в галузі культурології, філософії культури, мистецтвознавства, дослідників наукових інституцій та творчих вищих навчальних закладів.

2. Одноосібна монографія - Оніщенко О.І. (2021). **Культурологічні виміри інтелектуальної прози: від художньої творчості до «ігор розуму»**. Монографія. К.: Інститут культурології НАМ України. 352с.

Монографію виконано в межах фундаментального наукового дослідження. У монографії реконструйовано «теоретичну історію» проблеми художньої творчості і означено її місце в структурі європейської гуманістики. Відштовхуючись від концептуальних засад «філософії мистецтва», проаналізовано логіку взаємодії «інтелект – талант – геній», а інтелектуалізацію творчого процесу розглянуто у контексті видової специфіки мистецтва і передусім – літератури. Наголошено, що чинником формування «інтелектуальної прози» виступив фактор «незадоволеності культурою», який визнавала переважна більшість європейських інтелектуалів.

Спираючись на жанрову специфіку літератури, у монографії показано, що «прогнозування» інтелектуальної прози пов'язано із новелістикою, аесеїстика, натуралістичний, інтелектуальний, постмодерністський романи та

жанр автобіографії представлені як авторські моделі «інтелектуалізму». Для фахівців у галузі теорії та історії культури, естетики, літературознавства.

Значущість роботи та висновки.

Соціальна і економічна значущість теми. У зв'язку з тим, що культурні фактори впливають на економічну свідомість і поведінку людей виникає необхідність врахування культурно-історичних особливостей тієї чи іншої країни, особливо під час економічних реформ, результати дослідження можуть бути використані для прогностичного аналізу ситуації в суспільстві як складної соціокультурної системи; під час вирішення питань національної і культурної політики держави; у лекційних курсах з теорії та історії культури, культурології, культурної антропології мистецтвознавства.

Висновки дослідження можуть бути використані в науковій, просвітницькій та освітній діяльності.

Практичне значення і ступінь впровадження за результатами дослідження:

У 2020 та 2021 роках монографії за результатами дослідження передані для наукового опрацювання в наукові та освітні установи: Національну Академію Мистецтв України, Київський національний університет культури і мистецтв (включено у початкові програми), Інститут філософії НАН України ім. Григорія Сковороди, Київський національний університет театру, кіно і телебачення ім. Карпенка-Карого (включено у початкові програми), Національний університет «Києво-Могилянська Академія», громадська організація КАДМ (Київська асоціація діячів мистецтв).

Результати НДР, представлені в публікаціях виконавців у наукових фахових виданнях в Україні та за кордоном, будуть корисними для використання в роботі науковців НАНУ, НАМ, вітчизняних і закордонних учених, у навчальних закладах.

Галузі застосування: культурологія, історія-теорія культури, мистецтвознавство, соціологія культури, філософія.